

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ КАФЕДРИ АРХЕОЛОГІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ГАЛУЗЕЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

I. Місія.

Кафедра археології та спеціальних галузей історичної науки є найдавнішою кафедрою подібного профілю в Україні і впродовж своєї тривалої історії має давні і славні традиції організації та здійснення наукової, навчальної та виховної роботи з підготовки фахових археологів та істориків. Першу кафедру археологічного напрямку – класичної археології та праісторії (1905–1914, завідувач кафедри Кароль Гадачек) – створено 1905 р. на філософському факультеті Львівського університету. Надалі в Університеті існували кафедри археології та історії матеріальної культури (класичної археології) (1916–1939, завідувач Едмунд Булянда), доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель (1921–1939, завідувач Леон Козловський), історії матеріальної культури та археології (1939–1941, завідувач Ярослав Пастернак), історії стародавнього світу (1939–1941, завідувач Казимир Маєвський), історії стародавнього світу і археології (1944–1949), історії стародавнього світу і середніх віків (1949–1994), археології, античності та середньовіччя (1994–2004), археології та історії стародавнього світу (2004–2010). Після відновлення діяльності кафедри у 1944 р. її очолювали Іван Вейцківський (1944–1971), Юрій Гроссман (1971–1989), Микола Пелешишин (1989–1999), Раїса Шиян (1999–2004), Ярослав Онищук (2004–2005), Олександр Ситник (2005–2010), Леонід Зашкільняк (2010–2016), Наталія Білас (з 2016). У різні роки на кафедрі працювали відомі археологи, медієвісти і антикознавці, знані далеко за межами Львівського університету та України. Головними напрямками наукових досліджень працівників кафедри на сьогодні є археологія західного регіону України та історія античності.

У доробку викладачів кафедри десятки наукових монографій, навчальних посібників, статей, та захищених кандидатських і докторських дисертацій з різних напрямків археології та історії. У структурі історичного факультету кафедра археології та спеціальних галузей історичної науки посідає важливе місце, здійснюючи підготовку спеціалістів археологів та істориків на рівні бакалавра, магістра і PhD (кандидата наук) зі спеціальностей (032) “Історія та археологія” та (014) “Середня освіта. Історія”, та викладання нормативних курсів з античної проблематики на рівні бакалаврської програми спеціальності (035) "Філологія" спеціалізації "Класична філологія". З цією метою викладачі кафедри підготували і впродовж тривалого часу читають студентам історикам та філологам нормативні та спеціальні курси з проблем основ археології, археології України, культурної антропології, історії цивілізацій Стародавнього Сходу, історії Стародавньої Греції та Риму, античної археології, археології слов'ян, різних аспектів археології Карпатського регіону та історії археологічної науки.

Колектив кафедри постійно дбає про оновлення інформаційної та навчально-методичної бази викладання, водночас акцентуючи увагу на її мультимедійності та інтерактивності. На даний час на кафедрі працюють п'ять доцентів (у т. ч. двоє на 0,5 ставки) та двоє асистентів. За останні два роки при кафедрі успішно захищено одну докторську і дві кандидатські дисертації з проблем археології та історії античності.

Працівники кафедри співпрацюють з провідними археологічними та антикознавчими осередками Львова, Києва, Харкова, Одеси, як в рамках контактів між кафедрами університетів, з музейними установами, так і у співпраці з інститутами НАН України (Інститутом археології, Інститутом українознавства імені І. Крип'якевича,

Інститутом сходознавства імені А. Кримського), налагоджена міжнародна співпраця з колегами-археологами та античниками з Жешувського, Варшавського, Познанського, Вроцлавського, Люблінського та цілого ряду інших польських університетів та Римсько-Германською комісією Німецького археологічного інституту (м. Франкфурт-на-Майні, ФРН).

Знання і розуміння археології є життєво важливим для існування і успішного розвитку сучасної України як європейської держави, яка прагне інтегруватись у структури ЄС. Особливо актуалізує роль археології сучасна катастрофічна ситуація у сфері охорони пам'яток археології, зокрема через неконтрольовані грабіжницькі розкопки. Тому для системи науки, освіти і культури України особливо актуальним і життєво важливим є участь українських вчених у фундаментальних дослідженнях з проблематики археології. Іншим фактором є невелика чисельність українських археологів на фоні інших європейських держав, тому підготовка фахівців даного профілю як ніколи на часі і важливим тут є поєднання теоретичної аудиторної підготовки з польовими виїздами та практикою. Саме тому, важливою стороною діяльності кафедри є проведення польових археологічних експедицій до яких широкомасштабно залучаються студенти, які спеціалізуються по кафедрі. Впродовж останніх років місцями проведення практики виступають археологічні експедиції під керівництвом викладачів кафедри (зокрема, доц. Я. Онищук, Н. Білас – розкопки могильника Карів-І на Львівщині, доц. Н. Стеблій – розкопки літописного Бужська) та науковців НАН України, у т.ч. і у співпраці з зарубіжними колегами (дослідження багаточислової пам'ятки Хрінники на території Рівненської обл., українсько-польські дослідження у м. Винники та українсько-польська експедиція, яка досліджує античне місто Ольвія, с. Парутине Миколаївської обл.). Вивчення археології несе в собі і значний виховний та світоглядний потенціал і з українознавчої перспективи, оскільки дозволяє вирішувати цілу низку принципових питань, пов'язаних з найдавнішою дописемною історією наших земель, проблемами етногенезу українського народу та ранніх етапів його історії.

Водночас, не менш важливими є дослідження античної цивілізації – колиски сучасної європейської цивілізації, належність до якої артикулює сучасна Україна. На сьогодні лише кілька університетів України можуть говорити про наявність у них фахівців з даної проблематики, і Львівський університет завжди займав провідні позиції з огляду на поєднання традиції дослідження античності як в історичному, так і в філологічному плані, що визначало традиційну співпрацю кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки з кафедрою класичної філології. Тому, збереження та розширення існуючих традицій вивчення історії античних Греції і Риму, які були закладені у минулі десятиліття такими фахівцями як І. Вейцківський, І. Лісовий, О. Бандровський, має принципове значення не лише для історичного факультету Львівського університету, але для всієї молоді української гуманітаристики, де подібні студії все ще залишаються досить рідкісними та унікальними.

II. Візія.

Пріоритетом в стратегічному розвитку кафедри є досягнення відповідності якості підготовки фахівців світовому рівню, поглиблення інтеграції в європейський освітньо-науковий простір. Це може відбутися лише за умови збереження стабільності колективу, творчої активності студентів та викладачів кафедри.

В організаційному, освітньому і науковому плані колектив кафедри на сьогодні напрацював цінний досвід як у справі організації навчального процесу, так і відповідального ставлення до своїх викладацьких обов'язків. Створені на кафедрі (у співдружності з іншими кафедрами та факультетами) наукові школи в галузях археології та античної історії, мають загальноукраїнський і міжнародний авторитет. Про це свідчить той факт, що впродовж останніх років кафедра (зокрема доц. Н. Білас як співголова організаційного комітету) разом з Інститутом археології Жешувського університету та КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей» останні 10 років безперервно виступає співорганізатором міжнародних наукових конференцій, присвячених археології та первісній історії.

Викладачі кафедри є членами редколегій багатьох престижних фахових часописів в Україні і за кордоном, приймають участь у важливих міжнародних і всеукраїнських наукових форумах і організаціях у співробітництві з гуманітарними підрозділами університетів Польщі, Німеччини. Викладачі кафедри здійснюють кваліфіковані дослідження у галузях археології римського часу, історії археологічної науки, археології слов'янського та давньоруського періодів, історії Стародавнього Риму.

На сьогодні кафедра є одним з кількох наявних в класичних університетах України центрів дослідження археології (поряд з кафедрою археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедрою археології та етнології Одеського національного університету імені І. Мечнікова, дотичними до археологічної проблематики кафедрами Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки тощо) та історії античності (поряд з кафедрами історії стародавнього світу та середніх віків Київського національного університету імені Тараса Шевченка та кафедрою історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Видається, що доцільно зміцнювати і розвивати кафедру як провідний науковий, навчальний та експертний осередок з питань археології у загальноукраїнському масштабі. Випускники кафедри мають забезпечувати потребу у фахівцях-археологах у всіх сферах життєдіяльності України: науково-дослідницькій, освітній, управлінській, музейній, туристичного бізнесу.

III. Цілі.

З метою вдосконалення розвитку кафедри необхідно перш за все зберегти і зміцнити її кадровий потенціал. Кафедра достатньо молода з огляду на середній вік її членів та має резерв молодих науковців, які впродовж останніх років захистили кандидатські та докторські дисертації, а також перспективних аспірантів. Важливо налагодити і забезпечити навчання і стажування молодих вчених у провідних університетах Європи і світу – як на засадах делегування (викладання), так і за рахунок грантів і стипендій.

В *навчальному процесі* одним з головних завдань є подальша робота спільно з фахівцями кафедри етнології над існуючою магістерською програмою «Карпатський регіон: археологія та етнологія», в рамках спеціалізації - над розширення існуючих нормативних курсів та ДВВС, а також в плані підготовки фахових посібників та підручників з курсів, які читаються, зокрема з нормативного курсу «Основи археології».

В якості перспективи, у співпраці з кафедрою класичної філології та іншими кафедрами історичного факультету, теоретично можливе створення фахової

міждисциплінарної програми з античної проблематики, яка може стати першою програмою такого плану в Україні. Це дозволить готувати фахівців з цього важливого напрямку, який лише формується у нашій державі.

Окрім цього, існує необхідність підготовки навчальних видань та хрестоматій, присвячених тематиці курсів з історії стародавнього світу, оскільки наявна навчальна література, яка використовується в навчальному процесі, на сьогодні є морально і концептуально застарілою. У цьому ключі співпраця з філологами-класиками може дозволити уже найближчим часом підготувати оновлений варіант хрестоматії з античної історії, останнє видання якої було здійснено ще у середині 1980-х років.

Ще одним завданням є вдосконалення навчальних планів історичних спеціальностей і робочих програм дисциплін, а також аналіз структури і змісту нормативних і спеціальних дисциплін з метою їх оновлення, в тому числі і за рахунок наукових здобутків та матеріалів польової археологічної роботи викладачів кафедри, зокрема і під час навчальних археологічних практик.

Суттєвою проблемою залишається можливість організації повноцінної практичної підготовки майбутніх фахівців-археологів. Кафедра змушена обмежуватись територією України (здебільшого Західної) і на сьогодні не має можливості, за прикладом наших європейських колег з сусідньої Польщі, Словаччини, Угорщини, організувати повномасштабні закордонні експедиції. Не в останню чергу це викликано хронічним недофінансуванням Університетом навіть існуючих експедицій та практик студентів.

Важливим завданням є продовження співпраці у плані викладання дисциплін антикознавчого циклу для студентів філологів-класиків, та відновлення викладання давніх класичних мов для студентів, які в рамках спеціалізації кафедри обирають своєю тематикою історію античності.

У *науковій роботі* колективу кафедри доцільне подальше розширення співробітництва із вченими споріднених кафедр у зарубіжних університетах, для чого на сьогодні уже створено певні передумови. На даний час таке плідне співробітництво розвивається здебільшого з польськими навчальними закладами.

Необхідно також продовжувати і розвивати наявну співпрацю з Національною академією наук України та з вітчизняними і зарубіжними музеями археологічного профілю.

Гостро стоїть потреба підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, оскільки на сьогодні на кафедрі є лише одна особа, яка захистила докторську дисертацію. Тому активізація підготовки докторів наук та стимулювання захисту кандидатських дисертацій випускниками аспірантури минулих років є першочерговим завданням з точки зору забезпечення неперервності та стабільності існуючої наукової традиції.

При цьому, очевидно дещо бракує тісних наукових контактів із археологами та істориками університетів та наукових установ Західної Європи. Ця співпраця в останні роки налагоджується доц. Н. Білас у рамках дослідження пам'яток трипільської та лійчастого посуду культур, доц. Я. Онищуком - в археології римського часу, асист. В. Гуменним у сфері античної історії.

Наявні хороші здобутки кафедри в роботі з студентами, зокрема в плані стимулювання їхньої наукової роботи. Впродовж минулих років студенти кафедри регулярно стають призерами та переможцями всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідних робіт з історичних дисциплін та регулярно беруть участь у всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. У цьому напрямку основним завданням є

збереження існуючого рівня високої студентської активності та додаткове залучення студентів до наукової і дослідницької роботи з проблематики, якою займається кафедра.

Серед інших проблем наукової роботи кафедри – необхідність збільшення публікацій викладачів в наукометричних наукових виданнях в Україні та закордоном, регулярне проведення наукових семінарів кафедри із запрошенням викладачів інших українських вишів, закордонних колег.

Серед *викликів та проблем*, які стоять перед викладачами кафедри, слід відзначити той факт, що слід клопотати перед Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка внести зміни в облік наукової роботи і враховувати наукові звіти за результатами роботи археологічних експедицій як елемент наукової роботи дослідників-археологів, на чому кафедра наголошує вже не перший рік. Окрім того, потрібно ставити питання про збільшення фінансування польових археологічних практик з огляду на недостатнє фінансування університетом цього виду навчальної роботи кафедри.

Гострою проблемою є застарілість наявних на кафедрі засобів мультимедіа та частини комп'ютерної техніки, що створює серйозні труднощі в організації навчального процесу.

Одним із важливих напрямків роботи кафедри є співпраця з Археологічним музеєм Університету, фонди якого на сьогодні налічують понад 50 тис. од. зб., у т.ч рідкісні та унікальні артефакти. На сьогодні музей закрито на ремонт та реекспозицію, тому відновлення роботи оновленого музею – одне з найактуальніших завдань, яке стоїть і перед працівниками кафедри.

IV. Операційний план.

1) Підвищувати наукову кваліфікацію викладачів кафедри шляхом підготовки і захисту докторських дисертацій та стимулюванням вчасно завершення та захисту дисертацій наявними аспірантами та стимулювання захисту дисертацій випускниками аспірантури минулих років.

2) Розвивати і поглиблювати наукову співпрацю з академічними науковими установами (Інститутом археології, Інститутом українознавства імені Крип'якевича та іншими інститутами НАН України), українськими та закордонними університетами, музеями (зокрема КЗ ЛОР "Історико-краєзнавчий музей") шляхом участі в наукових дослідженнях та проектах.

3) Активно залучати майбутніх фахівців-археологів до проведення польових археологічних практик й використовувати отримані археологічні джерела в роботі студентських наукових семінарів, підготовці курсових і магістерських кваліфікаційних робіт, кандидатських і докторських дисертацій, наукових статей та монографій.

4) Залучати талановиту студентську молодь до наукової-дослідницької діяльності.

5) Перетворити кафедру на впливовий базовий центр поширення наукових знань про археологію України та історію стародавнього світу.

6) Залучати студентів, аспірантів, викладачів і науковців кафедри до програм міжнародної академічної мобільності.

7) Перегляд структури і наповнення нормативних дисциплін, які викладає кафедра, у плані їхнього оновлення.

8) Оновлення і структури дисциплін спеціалізації на рівні бакалаврату (спеціалізація "Археологія та історія античності") та магістратури (освітня програма "Археологія та етнологія Карпатського регіону").

9) Поглиблення співпраці у навчальному та науковому плані із фахівцями кафедри класичної філології в плані підготовки спільних навчальних видань, перекладів джерел тощо та розширення антикознавчих курсів, які викладаються філологам, та відновлення викладання давніх мов студентам спеціалізації кафедри.

10) Заохочувати викладачів, аспірантів і студентів до публікації результатів свої наукових досліджень в авторитетних наукометричних виданнях та до участі у міжнародних наукових конференціях і семінарах.

11) Популяризація наукових здобутків викладачів кафедри через ЗМІ.

12) Клопотати про збільшення фінансування польових археологічних практик з огляду на недостатнє фінансування університетом цього виду навчальної роботи кафедри.

13) Клопотати перед Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка внести зміни в облік наукової роботи і враховувати наукові звіти за результатами роботи археологічних експедицій як елемент наукової роботи дослідників-археологів.

14) Долучитися до створення нової інтерактивної експозиції Археологічного музею Університету. Музей має стати базою для реалізації практичної складової курсів "Основи археології", "Археологія України", "Археологічна музеологія", "Експертиза історико-культурних цінностей", "Антична археологія" та ін. Для цього, окрім експонатів постійної експозиції, заплановано створити блоки-набори археологічного матеріалу з фондів, що репрезентують різні періоди, культури, сировину, типи виробів тощо, які будуть використані як наочний матеріал під час занять.

Планується залучити студентів старших курсів спеціалізації кафедри та магістрантів для створення текстів екскурсій, тематико-експозиційних планів, аудіо-гідів, відеоматеріалів, які розширюватимуть і оновлюватимуть експозицію музею, а також дадуть можливість студентам здобути важливі практичні навички як в музейній роботі, так і сприятимуть кращому ознайомленню з археологічними матеріалами. Беручи до уваги активну польову діяльність співробітників кафедри, Музей щорічно поповнюватимуть нові колекції і матеріали, що дасть змогу оновлювати експозицію, проводити змінні виставки, залучати студентів до їхнього камерального опрацювання. Зважаючи на презентаційний потенціал музею, на його базі, із залученням студентів спеціальності "Археологія", проводити екскурсії (зокрема для школярів), наукові і навчальні заходи, семінари, презентації, майстер-класи, заходи з популяризації науки, в тому числі у рамках профорієнтаційної роботи.